

Strategie šíření kultu sv. Františka Xaverského v prostoru regionu vymezeného působením jezuitské koleje v Telči

Markéta Holubová

DOI: 10.21104/CL.2019.3.04

*The Strategy of Spreading the Cult of St. Francis Xavier in the Region
Delimited by the Influence of the Jesuit College in Telč*

Abstract

Based on a detailed excerption of manuscript and printed sources, we map the strategies of spreading and worshipping the cult of the Jesuit patron St. Francis Xavier in expressions of local piety. On the example of the Tertiarity House in Telč, we observe the forms of reverence, how the cult of St. Francis Xavier was accented within the Order (Xavierian festivities – e.g. ceremonies connected with his feast or the anniversary of his canonization, and theatre plays), as well as how it was promoted outside the Order's community (e.g. the establishment of the pilgrimage site in Knínice near Telč, Stations of the Cross, special devotions, pious peregrinations, granting indulgences). Using the 'miraculous looks' recorded in the Jesuit annual reports and in the history of the Jesuit Province, we present a reflection on St. Francis Xavier as a holy doctor and protector not only in the times of plague.

Key words

Jesuit Order, St. Francis Xavier, pilgrimage site, Stations of the Cross, pilgrimage books, miracles, devotion, amulet

Acknowledgment

Studie vznikla v rámci finanční podpory Grantové agentury České republiky, č. projektu GA 17-05373S Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska: Duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace a narativní imaginace.

Contact

PhDr. Markéta Holubová, PhD., Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1, Czech Republic; e-mail: holubova@eu.cas.cz.

Jak citovat / How to cite

Holubová, Markéta. (2019). Strategie šíření kultu sv. Františka Xaverského v prostoru regionu vymezeného působením jezuitské koleje v Telči. *Český lid* 106, 343–362. doi:<http://dx.doi.org/10.21104/CL.2019.3.04>

Na území českých zemí v období baroka se největší oblibě z řad jezuitských světců těšili především zakladatel Tovaryšstva Ježíšova sv. Ignác z Loyoly (Černý 2007) a patron misionářů sv. František Xaverský (Štěpánek 2014). Pomocí detailní excerpce rukopisných a tištěných pramenů jezuitské provenience se pokusíme zmapovat strategie šíření kultu a uctívání sv. Františka Xaverského v projevech lokální zbožnosti, konkrétně v Telči a okolí.

František Xaverský, narozený 7. dubna 1506 na hradě Castillo de Javier, byl nejmladším synem významného navarrského šlechtice Juana de Jasso (Wicki – Raggi 1964). Františkovo dětství bylo poznamenáno válkou baskické Navarry se Španělskem a Francií o nezávislost. Když se nakonec Španělsko Navarry zmocnilo, byla to pro Xaverovu rodinu těžká rána, neboť jí byla roku 1524 zkonfiskována většina majetku. František se posléze rozhodl pro duchovní kariéru. V roce 1525 odešel studovat do Paříže, kde strávil dalších jedenáct let. Žil v koleji sv. Barbory a studoval filozofii i teologii. V roce 1528 se tu seznámil s Ignácem z Loyoly, který jej spolu s ostatními spolubydlícími získal pro myšlenku vznikajícího Tovaryšstva Ježíšova – řád jezuitů. Kněžské svěcení přijal roku 1534. O čtyři roky později následoval Ignáce z Loyoly do Říma a podpořil zakladatele jezuitského řádu při sestavení první řádové konstituce, která dostala 27. září 1540 potvrzení od papeže Pavla III. (Čornejová 1995: 19). Poté se jejich cesty rozešly. Z pověření papeže Pavla III. a portugalského krále Jana III. se František Xaverský vydal 7. dubna 1541 jako vůbec první misionář jezuitského řádu do zámoří. Stal se papežským legátem v Indii a až do své smrti roku 1552 se pokoušel o evangelizaci obyvatel v mnoha zemích Dálného východu, dokonce i v Číně a Japonsku. Papež Řehoř XV. jej spolu s Ignácem z Loyoly svatořečil 12. března 1622 (Wicki – Raggi 1964: 1229).

Kult sv. Františka Xaverského v českých zemích

Projevy uctívání sv. Františka Xaverského poprvé výrazněji v českých zemích reflektujeme na počátku 20. let 17. století, kdy se při příležitosti oslav kanonizace světce konalo v Praze procesí. Slavnostní průvod se ubíral od staroměstského chrámu sv. Jakuba přes Malou Stranu okolo sv. Tomáše až k jezuitskému kostelu sv. Salvátora.¹ První česká tištěná legenda svatého jezuitského apoštola vyšla roku 1629.² Z počátku světec vystupoval jako

1 Archivum Romanum Societatis Iesu (dále ARSI) Roma, fondo Gesuitico (dále FG), sign. Bohemia (dále Boh) 192, Eppistola et Acta 1512–1686, f. 44r–47v.

2 Knihovna Národního muzea Praha, sign. 38 F 4, Kanonizace, to jest Veřejné a všemu křesťanstvu skrze Řehoře, papeže patnáctého, léta 22. předložené vyhlášení a potvrzení svatého a zázračného života dvou Tovaryšstva Ježíšového Cherubínův, jmenovitě svatého Otce Ignacia Loyoly, téhož řádu zakladatele,

vzorový jezuitský misionář, apoštol víry a patron zpovídajících. Teprve až od 80. let 17. století měl orodovat coby ochranný světec za odvrácení morových epidemií.³ Méně známá je jeho funkce jako patrona dobré smrti (Knechtová 2017: 26).

Kult sv. Františka Xaverského se odrazil v laickém prostředí, a to v činnosti náboženských bratrstev. V rámci jezuitského prostředí se náboženská bratrstva s patronátem sv. Františka Xaverského příliš nevyskytovala, neboť známé bratrstvo, tzv. coetus,⁴ pouze při jezuitské koleji u kostela sv. Mikuláše v Chebu (Knetlová 2017: 26–30). Naproti tomu některé mariánské družiny i jezuitská bratrstva různého zasvěcení se scházely v kostelích a kaplích s patrocinium tohoto světce, což pro jejich činnost také znamenalo klást větší důraz na jeho kult.

Mimo jezuitské prostředí působily v Čechách dvě xaveriánská náboženská bratrstva. Jednalo se o konfraternitu, která fungovala při farním kostele sv. Bartoloměje v Kosově Hoře u Sedlčan. Jeho vznik iniciovala místní vrchnost a odpustkové privilegium obdrželo v roce 1739 a v témže roce bylo confirmováno pražskou konzistoří (Fidlerová – Andrlé a kol. 2010: 25). Druhým příkladem bylo náboženské bratrstvo v Ostrově při farním kostele sv. Michala, jež získalo papežské odpustkové privilegium v roce 1739 a o tři roky později bylo confirmováno pražským arcibiskupem (ibidem: 25).

Souběžně s xaveriánským kultem se těšily oblibě dva způsoby pobožností k tomuto světci. S rokem 1633 byla spjata datace legendy o vyléčení P. Marcella Mastrilliho. Ta vypráví o tom, že při opravě jezuitského kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Neapoli spadlo P. Mastrillimu na hlavu těžké kladivo. Nedostalo se mu včas lékařského ošetření a po dvaceti dnech bolestí se mu již zdála být smrt na blízku. Obrátil se tedy s prosbou o přímluvu k sv. Františkovi Xaverskému a se svolením představených složil slib, že uzdraví-li se, odejde na misie do Indie. Tehdy se mu sv. František Xaverský zjevil a otázal se ho, zda opravdu chce podniknout strastiplnou cestu do Indie, anebo raději šťastnou cestu do nebe. Zraněný mu odpověděl, že nežádá, než aby se vyplnila vůle Boží. Poté se P. Mastrilli uzdravil a skutečně se vydal do Indie, kde i zemřel. Od této legendy byl odvozen původ noveny sv. Františka Xaverského, která se poměrně záhy

a s. Františka Xaveria, s. evangelium v zámořských zemích zvěstovatele z jazyka vlaského v český uvedené. Vytištěná u Pavla Sesia. Léta 1629.

3 Národní knihovna (dále NK) Praha, sign. III Oh 14, Franciscus Xaverius. Der Gesellschaft Jesu, der Indianer und Japonier Apostol, wider die Pestilentielle Sucht Wunderthätiger Patron und Nothelfer. Pragae 1679.

4 Náboženské bratrstvo zasvěcené sv. Františku Xaverskému bylo založeno v roce 1754 na základě žádosti rektora chebské jezuitské koleje.

začala provozovat ve dnech 3.–12. března.⁵ Tato devítidenní pobožnost se stala populární náboženskou aktivitou v prostředí jezuitských mariánských kongregací. Kromě modlitebních textů na jednotlivé dny předepisovala věřícím i různé skutky duševního a tělesného záporu, a měla tak charakter dobrovolné každodenní sebekontroly (Malý – Maňas – Orlita 2010: 182). Každodenní meditace podle příkladu sv. Františka Xaverského se vyskytovaly i v jezuitském coetu (Orlita 2011: 64).

Vedle ní se vyvinula delší pobožnost na deset pátků (též desetidenní), v níž jednotlivé týdny měly symbolizovat deset let, které strávil sv. František Xaverský na misiích v Indii. Desítipáteční pobožnost byla slavena v českých zemích až od roku 1672, což dokazuje také její první tištěné vydání.⁶

Kult tohoto světce dostoupil svého vrcholného významu na počátku 18. století v souvislosti s poslední morovou epidemií v Čechách (Černý – Havlík 2008: 154–162). Jako symboly ochrany proti morové nákaze vznikaly především v městských enklávách morové sloupy, v jejichž souborech protimorových patronů figuroval sv. František Xaverský ve společnosti se sv. Šebestiánem, sv. Rochem, sv. Karlem Boromejským a se sv. Rozálií (ibidem: 87–89).

V samotném jezuitském prostředí se xaveriánská úcta odrazila v množství devočních znázornění světce v malbách sakrálních objektů, v grafikách či knižních ilustracích, ale zasvěcení k sv. Františku Xaverskému nesly jak v chrámových interiérech oltáře, tak i řádové domy (kolej nebo rezidence).⁷ Oltář s xaveriánskou patronací mohl být opatřen odpustkovým privilegiem, který vydávala papežská kurie. Toto privilegium určovalo, že pokud kněz odsloužil u daného oltáře ve stanovenou dobu mši za duši konkrétního zemřelého, byla podle barokní religiozity tato duše zproštěna trápení v očistci (Mikulec 2013: 243–244). Stal se patronem poetů – páté třídy gymnázia (Bobková-Valentová 2006: 22) a jeho život se objevoval mezi náměty latinských školních her (Fidlerová – Andrlé a kol. 2010: 22). Jezuitská strategie zavádění úcty k sv. Františku Xaverskému v lokálním prostředí byla nejlépe patrná v Telči.

5 Např. ARSI Roma, FG, sign. Boh 103/I, *Literae annuae Provinciae Bohemiae Soc. Iesu 1680–1681, Annuus Domus Professae Societatis Jesu Micro-Pragae 1680*, p. 4–5.

6 NK Praha, sign. 54G 137, *Pobožnost páteční ke cti sv. Františka Xaverského. Vejtah života sv. Františka Xaverského*. Praha 1672.

7 Jako příklad můžeme uvést kolej s kostelem sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti nebo rezidenci v Opařanech.

Svatý František Xaverský a jezuitský dům třetí probace v Telči

Jezuitský řád do města Telče přivedla a založení koleje a domu třetí probace iniciovala hraběnka Františka Slavatová z Meggau, manželka syna majitele panství Viléma Slavaty (Ramešová – Valecký 2013). K položení základního kamene stavby došlo 26. července 1651 a do nového sídla byli jezuité uvedeni o čtyři roky později (24. srpna 1655). Kolej mělo obývat sedmnáct až devatenáct osob. V roce 1773, kdy bylo Tovaryšstvo Ježíšovo zrušeno, působilo ve zdejším řádovém domě dvacet devět řeholníků, čímž se telčská kolej s domem třetí probace podle početního zastoupení řadila na desáté místo v českých zemích (Hrdlička – Hrdličková – Bína 2007: 27–28).

Adepty třetí probace byli mladí muži, kteří sem přicházeli po absolvování studia teologie a po vysvěcení na kněze čili po dosažení věku 25 až 27 let a nejméně po deseti letech od vstupu do Tovaryšstva Ježíšova (Bobková-Valentová 2006: 10). Tento „druhý noviciát“ trval většinou jeden rok a jeho náplň tvořila především duchovní cvičení spojená s praxí v duchovní správě, jež obnášela zejména kázání, zpovídání, katechismus a kající misie (Svatoš 2013: 25–37). Teprve po absolvování třetí probace bylo možné připustit člena řádu k posledním slibům a umožnit mu tak úplné začlenění do řeholního společenství.

Kromě třetí probace fungovaly v telčské koleji gymnázium, lékárna (Holubová 2017a) a v témže řádovém domě se etablovala řada jezuitských misionářů, kteří byli od roku 1678 vysíláni do zámoří (Zavadil 2015). V duchu barokní religiozity představovaly nedílnou součást náplně řeholního života náboženské festivity, které vycházely z liturgického kalendáře. Nejinak tomu bylo i v případě oslav svátku sv. Františka Xaverského.

Svátek sv. Františka Xaverského připadající na 3. prosinec, den jeho mučednické smrti, byl každoročně telčskými jezuitami slaven záhy po příchodu Tovaryšstva Ježíšova do města⁸ a společně se svátky christologickými, mariánskými a zakladatele Tovaryšstva Ježíšova sv. Ignáce z Loyoly patřil k nejvýznamnějším slavnostem řádového liturgického roku. Zpravidla se oslavy odehrávaly v jezuitském kostele, výjimečně se slavení přesunulo do farního kostela a oproti festivitám spjatým se svátkem sv. Markéty, patronky města (Ramešová – Valecký 2015), zasahovaly do městského prostoru minimálně. Jak určovala řádová pravidla (Bobková-Valentová 2011: 243–259), odehrávaly se oslavy již v předvečer svátečního dne zahájením půstu, proběhla veřejná flagelace, v kostele zazněly nešpory a komunita

8 Österreichische Nationalbibliothek (dále ÖNB) Wien, sign. Cod. 13558, Literae annuae Domûs Tertiae Probationis Societatis Jesu Telczii A. 1656, f. 400v.

si vyslechla exhortaci. Vlastní svátek začal následující den slavnými roráty zahájenými v šest hodin ráno, po nichž následovaly čtené mše.⁹ Nato pak navazovala slavná zpívaná mše, kterou podle zvyku vykonávali hosté z řad řeholního a světského kléru. Tak tomu bylo například v letech 1701 a 1702, kdy ji sloužil premonstrátský probošt z nedalekého novoříšského kláštera.¹⁰ Naproti tomu v roce 1733 zpívanou mši celebroidal želetavský farář.¹¹ Sváteční dopoledne se neobešlo bez kázání (panegyrie), které měl buď telčský jezuita, anebo některý z pozvaných duchovních.¹² Poté přichází hosté společně s obyvateli koleje usedli ke slavnostnímu obědu, který probíhal v prostorách refektáře.¹³

Slavnostní atmosféru měly také březnové oslavy výročí kanonizace světce, jako tomu bylo v roce 1736, kdy v tento den uspořádali žáci dvou nižších tříd gymnázia vystoupení – *academii*.¹⁴ Přestože záznam v telčském deníku tento typ produkce blíže nespécifikoval, tak podle jezuitských studijních předpisů, tzv. *Ratio studiorum*, se slovem *academia* rozuměla všechna polo-veřejná vystoupení žáků gramatikálních tříd, která formálně mohla být jak deklamací, tak cvičením (Bobková-Valentová 2006: 89–94).

Kromě akcentování kultu sv. Františka Xaverského uvnitř řádové komunity byl světec propagován také vně tohoto řádového společenství. Lokální úcta k sv. Františku Xaverskému doznala vrcholu založením ojedinelého poutního místa v Knínicích u Telče.

Poutní místo v Knínicích u Telče

Po třicetileté válce se Tovaryšstvo Ježíšovo plně zapojilo do rekatolizace českých zemí. V blízkosti řádových domů budovalo poutní místa, z nichž mnohá se těšila velké oblibě mezi věřícími (Holubová 2010). Obdobně tomu bylo i v případě Knínic u Telče. Knínický statek s tvrzí a poplužním dvorem byl po Bílé hoře jako konfiskát darován roku 1624 jezuitské koleji

9 Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, fond G 10, Sběrka rukopisů Františkova muzea, Deník koleje a probačního domu Tovaryšstva Ježíšova v Telči z let 1736–1748, kniha 157, f. 113r.

10 ÖNB Wien, sign. Cod. 13558, *Litterae annuae Domûs Tertiae Probationis Societatis Jesu Telczii Anno 1701*, f. 170r; ÖNB Wien, sign. Cod. 12288, *Litterae annuae Domûs Tertiae Probationis Societatis Jesu Telczii Anno 1702*, f. 128v.

11 ARSI Roma, FG, sign. Boh 150, *Litterae annuae Domûs Tertiae Probationis Societatis Jesu Telczii A. 1733*, f. 281r.

12 MZA Brno, fond G 10, Sběrka rukopisů Františkova muzea, Deník koleje a probačního domu Tovaryšstva Ježíšova v Telči z let 1736–1748, kniha 157, f. 30v–31r.

13 *Ibidem*, f. 53v.

14 *Ibidem*, f. 2v.

v Jihlavě, která ho o několik let později (1667) postoupila za roční plat 1140 zlatých telčským jezuitům.¹⁵ V majetku Tovaryšstva Ježíšova zůstaly Knínice až do zrušení řádu roku 1773.

Knínickou tvrz přebudovali telčští jezuité koncem 17. století na rezidenci, kterou využívali jako letní sídlo (Foltýn a kol. 2005: 365). Tuto skutečnost se dovídáme také z průběžných zpráv v telčském deníku, v nichž se psalo o pravidelných knínických pobytech učitelů z jezuitského semináře během *recreatio*.¹⁶ Vzhledem k tomu, že dům třetí probace v Telči připravoval mimo jiné vybrané adepty na jejich budoucí povolání v zámořských misiích, souviselo s tím zřejmě také zdejší zavedení poutní tradice k patronu misionářů – sv. Františku Xaverskému.

Sakrální stavba v Knínicích byla postavena na základech starší kaple, k níž se na konci 17. století konala poutní procesí.¹⁷ Zvyšující se nároky na využívání areálu a liturgický provoz vyústily v přestavbu, která byla dokončena roku 1717,¹⁸ jak dokládá také nápis situovaný na fasádě budovy. V roce 1693 byl v tamním kostele zřízen hlavní oltář sv. Františka Xaverského, který byl opatřen odpustkovým privilegiem.¹⁹ Vedle zmiňovaného breve z roku 1693 se dochovaly další od papežů Klementa XI. (1703, 17011, 1717),²⁰ Benedikta XIV. (1741, 1755)²¹ a Klementa XIII. (1758).²² Zvláštností knínického chrámu byl hrob sv. Františka Xaverského situovaný ve výklenku při varhanním kůru. Uvnitř prosklené uzavíratelné skříně je dodnes uložena v životní velikosti a realisticky ztvárněná socha mrtvého těla světce a hlavního patrona zdejšího kostela. Vzhledem k tomu, že ve středoevropském kontextu představoval ojedinělý projev úcty k sv. Františku Xaverskému, a skutečnost, že podobný hrob v obvodové stěně kaple není v žádném jezuitském domě české provincie známý, podtrhuje to pouze výjimečnost knínického poutního areálu. Věřící tak byli v maximálně možné míře konfrontováni s hrobem svatého a jeho duchovním odkazem.

Samotné poutě do knínického chrámu znamenaly zbožné a ritualizované putování za jistým cílem, jehož účelem bývala prosba o dobrodiní

15 ARSI Roma, FG, sign. Boh 106, Contractus de vendito Kinicio Domui Tertiae probationis Soc: Jesv Telczij, pp. 773–774.

16 MZA Brno, fond G 10, Sběrka rukopisů Františkova muzea, Diarium inchoatum A. 1766. 1. Novembris, inv. č. 155.

17 NK Praha, sign. XXIII C 105/12, Annuae provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1692–1695, f. 411v, f. 544.

18 NK Praha, sign. XXIII C 104/2, Joannes Miller: Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723, p. 1046.

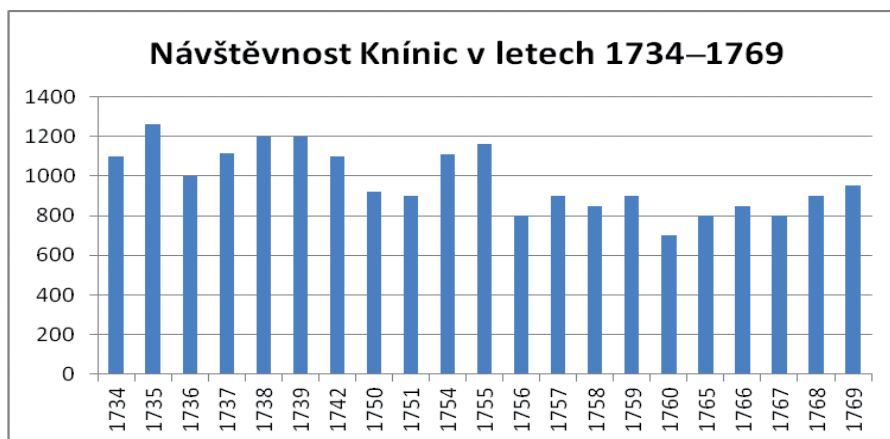
19 MZA Brno, E 30, Jezuité Telč, kart. 6, sign. 25/29.

20 Ibidem, inv. č. 25, 26, 27.

21 Ibidem, inv. č. 31, 33.

22 Ibidem, inv. č. 34.

nebo poděkování za nějakou dosaženou milost. Nepopíratelně sloužily jako jeden z rekatolizačních prostředků, který měl věřící vnitřně posílit a upevnit ve víře a za kající skutky, mezi něž se zbožné putování právem řadilo, je obdařit duchovními milostmi. Na rozdíl od středověkých poutí byly v barokním období upřednostňovány spíše kratší trasy, jež bylo možné zvládnout pěšky během jednoho, popřípadě několika málo dní. Většina poutí se proto uskutečňovala v rámci blízkého regionu, pouze výjimečně v celozemském rozsahu, jako tomu bylo v případě Staré Boleslavi nebo Svaté Hory u Příbrami (Gaži 2005). Každý kraj měl do značné míry vlastní poutní rádius. V průběhu let se postupně ustálily poutní trasy, opatřované nejen nezbytnou architekturou – kapličkami, kříži, božími mukami (Hájek – Bukačová 2001: 49–63), nýbrž také přírodními odpočívadly – stromořadími či zájezdními hostinci zajišťujícími potřebnou péči o znavené poutníky.

Podle výročních zpráv telčské koleje lze datovat k roku 1694 počátky organizovaných poutí do knínického chrámu.²³ Poutní cesta z Telče, z níž jsou dnes obtížně identifikovatelná některá dochovaná boží muka, procházela přes Radkov a Jersice (Černý 2005: 135). Návštěvy poutníků se konaly ve třech termínech, a to ve výroční den svátku sv. Františka Xaverského (3. 12.) – patrona kostela a rovněž na svátky Nalezení sv. Kříže (3. 5.) a Povýšení sv. Kříže (14. 9.) (Foltýn a kol. 2005: 364–365). Jezuitské Knínice jako lokální poutní místo ročně navštívilo přibližně 1 000 komunikantů (Holubová 2017b: 34).

²³ NK Praha, sign. XXIII C 105/12, *Annuae provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1692–1695*, f. 411v.

V blízkosti poutního areálu vznikla křížová cesta, tzv. *via dolorosa*, podle cesty v Jeruzalémě, po níž údajně kráčel odsouzený Ježíš Kristus na Velký pátek z Pilátova domu na Golgotu (Kramer 1957; Elbel 1999). Tato cesta s jednotlivými zastávkami přitahovala, stejně jako ostatní místa spojená s životem Ježíše Krista, pozornost křesťanů již v prvních staletích po Ježíšově smrti. Skutečným poutním místem se stala až ve 14. a 15. století, rozkvět a konečná krystalizace celé pobožnosti bolestné cesty, jakož i jednotlivých zastavení, nabyla na přelomu 17. a 18. století (Barbero 2001). Počet zastavení, do té doby různý, se definitivně ustálil v roce 1731 na čtrnácti od Kristova odsouzení k uložení do hrobu (Řepa 2018: 25–32). Tato zastavení mohla nabývat rozličných podob. Jednalo se o prosté dřevěné kříže s nápisy, ale i o umělecky ztvárněné sochy nebo obrazy. Křížová cesta bývala umístěna v kostele, v ambitu kláštera i poutního místa nebo v otevřené krajině. Pobožnosti při křížových cestách se konaly většinou v pátek, kněz s věřícími se v procesí ubírali od jednoho zastavení k druhému. Při každém zastavení byly konány předepsané modlitby, rozjímání a písně. Účastí na pobožnosti křížové cesty bylo možné získat stejné odpustky, jaké byly vypsány přímo pro *via dolorosa* v Jeruzalémě.

V českých zemích nejstarší křížovou cestu ve volné přírodě najdeme v jihomoravském Mikulově (Kocman 2013: 116). Zřejmě vzorem zde byla některá severoitalská poutní místa, konkrétně Sacro Monte u Varese nedaleko Milána (Julia 2000: 269–271). Vazby na jezuitský řád existovaly například v jihočeském Římově s křížovou cestou o pětadvaceti zastaveních, která byla vystavěna v letech 1658–1670 a úzce spjata s jezuitskou kolejí v Českém Krumlově (Kovář 1998). V případě knínické křížové cesty se jednalo o deset zastavení²⁴ připomínajících desatero utrpení Kristových²⁵ a současně mělo být oslavou desetileté misijní práce sv. Františka Xaverského v Asii.

Pro potřeby knínických poutníků vyšla také poutní příručka. Tisk *Decas sacrarum stationum. Apostolische Decade* vydal roku 1693 v Praze jezuita Bartoloměj Christelius²⁶ během své závěrečné etapy působení v telčské koleji. Existence tohoto Christeliova spisu je zatím doložena jen nepřímo.²⁷

24 NK Praha, sign. XXIII C 104/2, Joannes Miller: Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723, p. 1046.

25 Jednalo se o tato zastavení: 1. Ježíš Kristus na hoře Olivetské, 2. Kristus u Anny, 3. Bičování, 4. Korunování trním, 5. Ecce Homo, 6. Veronika podává Ježíši Kristu roušku, 7. Šimon pomáhá Ježíši Kristu nést kříž, 8. Ukřížování, 9. Oplakávání Panny Marie, 10. Ježíš Kristus položen do hrobu.

26 Bio-bibliografická databáze řeholníků: Christelius, Bartholomaeus, SJ, Phil. Dr., 1624–1701. [2019-04-15] Dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dtl?hal~1000100424>.

27 Informace o tisku je doložena prostřednictvím bibliografického odkazu v české verzi tisku.

Obsah díla je však možné odvodit od české verze, která vyšla o rok později v klementinské tiskárně v Praze pod názvem *Decas SS. Stationum. Desítka Apoštolská*.²⁸ Česká verze, nadepsaná jako dílo „jednoho kněze z *Tovaryšstva Ježíšova*“, je připisována pražskému jezuitovi Janu Libertinovi,²⁹ který byl však patrně jen jejím překladatelem. Kromě světcova životopisu a modliteb obsahovala také dvě desítky písní, z nichž prvních deset sloužilo zpěvu u jednotlivých zastavení, druhá desítka slavila hrdinské činy, ctnosti a zázraky sv. Františka Xaverského. V úvodu pak nacházíme odůvodnění vzniku křížové cesty. Vzhledem k tomu, že pobožnost ke sv. Františku Xaverskému bylo zvykem vykonávat deset po sobě následujících pátků, což mohlo být pro mnohé věřící časově náročné, zdálo se výhodnější tuto pobožnost provést v jeden den tak, že po mši a svatém přijímání putovali věřící od jedné kaple ke druhé.³⁰

V důsledku zrušení jezuitského řádu a následných josefínských restrikcí náboženského života utichaly knínické poutě, ale určitě nezanikly docela. Ještě v roce 1902 byla vydána *Desítka apoštolská*, pochopitelně jazykově i obsahově upravená a zkrácená (Černý 2005: 135). Navíc lidová tradice si udržela až do dnešních dnů u některých kaplí pojmenování, která odpovídají původnímu zasvěcení.³¹

Zázraky a sv. František Xaverský

Akceptování božího zásahu do života lidí bylo nedílnou součástí každodenní zbožnosti, stabilizující a posilující jak jednotlivce, tak i městskou nebo vesnickou komunitu skrze demonstraci transcendentního. Zázračná forma léčebné terapie představovala absolutní sebeodevzdání se do zřídla milosti nebeských přímluvců. Zejména Panna Marie byla vyhledávána

28 Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Jihlava, sign. N 102: DECAS SS: Stationum. Desítka Apoštolská, Aneb Deset Muk Božích, přehořké Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše Umučení vyobrazujících, Ku Počestnosti desítileté, mezi indiánskými Národy konané práce, skrze S. Františka Xaveria S.J. okolo Kýnice v Moravě, k nábožnému rozjímání vyzdvižených. Při kterýchžto Navštěvování, jakby prospěšně nábožný Poutník zachovati se mohl, skrze jednoho Kněze, z *Tovaryšstva Ježíšového* se poukazuje s Povoláním Vrchnosti. Vytiskněna v Praze, v Impresí Univ. Carolo-Ferd: in Collegio Soc: JESU ad S. Clemem: Anno 1694.

29 BBDR, Libertinus, Joannes, SJ, 1654–1732. [2019-04-15] Dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000107812>.

30 *Ibidem*, s. A2v.

31 Do dnešních dnů se dochovaly kaple bez výzdoby. Lidové názvy jsou známé u těchto zastavení: 3. zastavení – Bičování, 6. zastavení – Veronika, 7. zastavení – U Šimona, 8. zastavení – Kalvárie, 9. zastavení – Pieta.

jako mocná Divotvůrkyně, ale věřící se obraceli také na konkrétní světce se svými specifickými patronacemi, jako tomu bylo i v případě sv. Františka Xaverského (Černý 2014).

Zázraky sv. Františka Xaverského spjaté s jezuitským prostředím registrujeme v několika typech pramenů. Jednak jsou to výroční zprávy *řádových domů*, tzv. *litterae annuae* (Friedrich 2008; Zech 2008), kompendia, sepsovaná nejdříve pouze příležitostně, od roku 1565 se stala pravidelnými a závaznými periodiky, která zasílali představení jezuitských společenství do římského ústředí (Tomková 1997). Obsahovaly nejen výčet faktů a událostí spojených s aktivitami řádových domů, nýbrž i zhodnocení jejich významu pro Tovaryšstvo Ježíšovo, proto jejich záběr byl značně široký. Konvolut výročních zpráv jednotlivých jezuitských domů příslušné provincie vedle popsání běžného života řádové komunity, jako byly například zrealizované stavební počiny, náboženské a školské aktivity nebo činnost zbožných korporací, postihoval tematicky bohaté vylíčení svátečních událostí realizovaných v daném roce (např. návštěvy reprezentantů společenských elit, divadelní představení). Snaha pisatelů výročních zpráv směřovala také k dokumentování každoročních úspěchů na poli kazatelské a pastorační činnosti, proto zde nacházíme vedle přehledů o počtech věřících u zpovědi nebo svatém přijímání, informací o došlých poutnících také sdělení, jak se tamní jezuité vyrovnávali se skrývaným kacířstvím nebo s pověrami. Nepřehlédnutelný býval kvantifikovaný výpis nejen mariánských zázračných vzhlednutí, nýbrž také jezuitských světců, jež se vztahovaly k dané lokalitě a jejímu okolí.

Druhý typ pramene představovaly šestisvazkové rukopisné dějiny české jezuitské provincie sepsané od předního jezuitského historika Jana Millera,³² které obsahovaly také kapitulu o zázračných vyslyšeních zprostředkovaných svatými z Tovaryšstva Ježíšova, k nimž náležel i sv. František Xaverský.³³ S velkou pravděpodobností více jak tisíc položek v seznamu zázraků vzešlo na základě výročních zpráv jednotlivých řádových domů ze 17. a počátku 18. století (Černý 2014: 59–60).

K propagaci zázračné moci sv. Františka Xaverského sloužily, zejména v počátku jeho kultu, tištěné překlady knížek o zázracích, které se udály ve vzdálené cizině. Výjimku představovalo vydání spisu *Medicus honora-*

32 BBDR, Miller, Joannes, SJ, Phil. Dr., theologiae doctor, 1650–1723. [2019-04-15] Dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal=1000100156> (autor: Fechtnerová, Anna).

33 NK Praha, sign. XXIII C 104/2, Joannes Miller: *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723*, p. 1215–1274 (zázraky sv. Františka Xaverského).

*tus, Lékař počestný a pocestný*³⁴ od Jana Ignáce Dlouhoveského z Dlouhé Vsi, v němž autor čerpal zprávy o místních zázracích z výročních zpráv řádových domů české jezuitské provincie. Jednotlivé záznamy byly vedeny chronologicky a popisovaly zázračná vzhlednutí mezi lety 1660–1669. To, že se geograficky omezovaly na uvádění lokalit, kde byly v té době jezuitské domy, nebyla jistě náhoda. Lze předpokládat, že sláva sv. Františka Xaverského jako Divotvůrce se u nás patrně jinde příliš nerozšířila.

V souvislosti s telčskou kolejí **registrujeme tyto xaveriánské zázraky**. Většina zázračných vzhlednutí, která byla spjatá se sv. Františkem Xaverským, byla spojená s medicínou. Největší oblibě se těšil jako patron proti moru. Vrchol jeho úcty spadl do roku 1680, kdy se odehrála první velká morová epidemie. V následujících letech, prakticky až do roku 1713, kdy opětovně nastoupilo přibližně tříleté období šíření **morové nákazy, docházelo k určitému úpadku kultu**. To je pravděpodobně doklad skutečnosti, jak relativně rychle přestávalo být téma protimorového světce pro společnost aktuální, když se necítila bezprostředně ohrožena.

Druhou nejčastější skupinu xaveriánských zázraků představovala ochrana při úrazu nebo zranění a s tím i druhotně související poskytnutí pomoci při tlumení bolesti. Jako jeden příklad za všechny můžeme uvést ochranu při pádu kočáru hraběnky Františky Slavatové z Chlumu a Košumberka, rozené z Meggau, vdovy po Oldřichu hraběti Slavatovi z Chlumu a Košumberka a zakladatelky telčské koleje, když se vracela z návštěvy poutního místa v německém Altöttingu. Tuto událost popsal tištěný spis *Medicus honoratus* následovně: „[Rok 1661] *Komorní vůz, na kterém s pěti jinými osobami se vezla, náhodou do ourazu se i s koněmi sovalil a vzhůru spodkem, sorchkem pak dolů se obrátil. Tu ona, v okamžení tak nebezpečného pádu, jediná tato slova promluvila: Sv. Xavery: a hle podivně ani ona sama letitá, outlá a mdlá paní s paterým křehkým pohlavím, spolu padlým: ani koní s dvěma kočíma: ani věci ba (což nejděvňější jest) ani široká skla voken vozových, žádného ourazu aneb škody netrpěla.*“ (Fidlerová – Andrlé a kol. 2010: 89)

Další uzdravující zázraky se týkaly léčby dětských nemocí, k jakým patřil záškrť,³⁵ ale i ochrana před horečkami, které mohly být jen symptomem

34 Státní vědecká knihovna Plzeňského kraje v Plzni, sign. O2123, *Medicus honoratus*. Lékař Počestný a Pocestný, Spěšně uzdravující, a rychle pomáhající, z Nebe všem věrným poslaný, v rozličných Krajinách, a Zemích jak Východních tak Západních známý, i v naší České době povědomý, od svého pomáhání na slovo vzatý. Svätý František Xaveriánský, Indie Apoštol, Tovaryšstva Pána Ježíše, Jehožto na sobě skušené, a přijaté dobrodiní, teprv nyní po dvanácti letech s vděčností povinnou tuto vypravuje Jan Ignácius Dlouhoveský, Kanovník a Kazatel Hlavního Kostela S. Víta v Praze. Vytištěno v Praze blíž Mostu, 1672.

35 ARSI Roma, FG, sign. Boh 135, *Litterae Annuae Collegii et Domus III Probationis Telczii ad Annum MDCCXXI*, p. 254.

řady zánětlivých obtíží, interního nebo infekčního původu (od chřipek a angín po závažnější choroby), popřípadě poranění.

Za těmito zázračnými vyslyšenými v pomyslném žebříčku následovaly prosby o seslání příznivého počasí nebo žádosti o ochranu před živelními pohromami. Xaveriánská voda, svěcená na svátek sv. Františka Xaverského, posilovala úrodnost polí, léčila nemoci dobytka a chránila úrodu před kroupami.³⁶ Dětem ji dávali jako profylaxi.³⁷

Millerova historie zaznamenala dokonce jeden zázrak, který se přímo vztahoval k poutnímu místu v Knínicích u Telče. Jednalo se o záznam z roku 1715, který popisoval ochranu lidí před ohněm a zničením kostela.³⁸

Uzdravení nebo ochrana v nebezpečných situacích byly chápány jako milost, jež vyžadovala děkovný akt ze strany prosebníka-ctitele. Ten v podobě vota zahrnoval jak prostý závazek darování konkrétního předmětu (např. vosková napodobenina uzdravené lidské části těla, peněžní dary), tak provedení určitého aktu (zejména vykonání poutě nebo pobožnosti), v hlubším významu se mohlo jednat o symbolické zaslíbení, odevzdání se pod ochranu světce **prakticky na celý život. Vlastní obětina zprostředkovávala komunikaci mezi světem člověka a sacrosférou.** Tak například v roce 1722 jedna osoba z Telče jako poděkování za odstranění bolesti očí zavěsila u obrazu sv. Františka Xaverského stříbrné mince, jiná pak v témže roce na památku věnovala tři náhrdelníky z perel.³⁹

Amulety a sv. František Xaverský

Léčebně-ochrannou funkci měly také tištěné repliky vyobrazení sv. Františka Xaverského, což lze doložit na základě dochovaných hmotných artefaktů, k jakým náležely amulety jako například loretánský čepeček nebo devítkový škapulíř. Loretánský čepeček ve tvaru čtyřboké pokrývky hlavy se vyráběl hlavně z hedvábí a býval **potištěn obrázky světců** (Kriess-Rettenbeck 1963: 38). Nejčastěji se jednalo o mariánská vyobrazení, především Panny Marie Loretánské, podle níž byl také odvozen jeho název. Nechyběly však ani tištěné reprodukce sv. Františka Xaverského nebo sv. Valentina. Na čepečku byla často umístěna pečeť, která stvrzovala posvěcení dotykem.⁴⁰ Takový amulet sloužil především jako ochranný

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ NK Praha, sign. XXIII C 104/2, Joannes Miller: *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723*, p. 1264–1265.

³⁹ ÖNB Wien, sign. Cod. 13358, *Literae annuae Collegii, et Domûs III Probationis Telczii ad Annum MDCCXXII*dum, f. 295v.

⁴⁰ Milostným artefaktem dotýkání byla uctívána Madona v italském Loretu.

prostředek proti bolestem hlavy a pro děti jako ochrana proti psotníku (Zvonařová 2012: 162).

Značný význam měl pro barokní zbožnost posvěcený škapulíř, pomocí kterého bylo možné vyhnout se po smrti očišťovacím trápením (Mikulec 2013: 122–125). Obvykle se skládal ze dvou malých čtverců či častěji obdélníků látky v příslušné barvě, které byly spojeny dvěma tkanicemi. Tyto škapulíře se nosily pod svrchním oděvem, přičemž jeden obdélník visel na hrudi, většinou měl na sobě vyšíty nebo přilepený obrázek Panny Marie, a druhý na zádech mezi lopatkami. Zcela specifický typ představoval tzv. devítkový škapulíř, který tvořilo pouzdro s čtyřikrát přeloženým aršíkem papíru s devíti drobnými políčky ve třech řadách po třech, přičemž počet motivů vycházel ze symboliky číslce tři (Kafka 2009: 261–262). V postranních polích byly vytištěny především světci – pomocníci v nouzi, k jakým patřili zejména sv. František Xaverský, sv. Ignác z Loyoly, sv. Jan Nepomucký, sv. Antonín Paduánský nebo sv. František z Assisi (Kriss-Rettenbeck 1963: 46–47; Ochsenbein 2000: 57–58). Centrální pole bývalo vyhrazeno Ježíši Kristu nebo Panně Marii v podobě anagramu nebo repliky některé zázračné sochy či obrazu. Prostřední políčko, které bylo možné odklopit, ukrývalo soubor předmětů amuletového charakteru (např. sušené byliny, kamínky ze Svaté země nebo z evropských poutních míst, svátostky, křížky, dotýkané kousky papíru nebo textilie, polykací obrázky, kousky vosku z posvěcených svíček apod.) nalepených na papírové podložce. Devítkový škapulíř zajišťoval vlastníkovu ochranu před nemocemi, přírodními živly, nadpřirozenými silami, ale i v okamžiku ohrožení života.

Svátostky, náboženské medaile s vyobrazením sv. Františka Xaverského bývaly součástí pohřební výbavy, která se ukládala do rakve k nebožtíkovi před jeho pohřbením (Janoušek 1893: 57). Účelem tohoto jednání byla snaha zajistit mrtvému veškeré pohodlí materiální i duchovní, což odráželo představy, podle kterých byl záhrobní život idealizovanou projekcí života pozemského.

Závěr

Jezuitský řád představoval velmi významný fenomén náboženských i kulturních dějin českých zemí raného novověku, zejména doby pobělohorské. Vzdělávací, misijní, katechetická, ale i pastorační činnost řádu stejně jako mimořádná stavební i další umělecká aktivita s Tovaryštvem Ježíšovým spojená vyvolávala vždy potřebu zkoumání z pohledu jejich výsledků a společenských dopadů. Na základě detailní excerpcie rukopisných a tištěných pramenů jsme se zaměřili na zkoumání strategie šíření kultu a uctívání jezuitského patrona v lokálním prostoru vymeze-

ném působením jezuitské koleje v Telči. Vzhledem k tomu, že dům třetí probace v Telči připravoval mimo jiné vybrané adepty na jejich budoucí povolání v zámořských misiích, souvisela s tím také zdejší zvýšená úcta k sv. Františku Xaverskému jako patronu misionářů. Kult tohoto světce byl akcentován uvnitř řádové komunity, tak i propagován vně tohoto řádového společenství. Provázání náplně činnosti v domě třetí probace s patronací světce dalo vzniknout ojedinělému typu poutního místa v Knínicích u Telče, spjatého s velmi specifickou křížovou cestou zasazenou s barokní citlivostí do okolní krajiny. Pomocí zázračných vzhlednutí zaznamenaných v jezuitských výročních zprávách a v historii jezuitské provincie reflektujeme sv. Františka Xaverského jako svatého lékaře a ochránce nejen v čase morové epidemie.

Červen 2019

Literatura

- Barbero, Amilcare. 2001. *Atlante dei Sacri Monti, Calvari e Complessi devozionali europei. Atlas of Holy Mountains, Calvaries and devotional Complexes in Europe*. Novara: Istituto geographico de Agostini.
- Bobková-Valentová, Kateřina. 2006. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha: Karolinum.
- Bobková-Valentová, Kateřina. 2011. *Consuetudines Assistentiae Germaniae*. I. Praha: Historický ústav AV ČR.
- Černý, Jiří. 2005. *Poutní místa jihozápadní Moravy, milostné obrazy, sochy a místa zvláštní pobožnosti*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov.
- Černý, Karel. 2007. Sv. Ignác z Loyoly a Panna Marie Klatovská jako zdroje milosti. In: *Barokní jezuitské Klatovy. Sborník textů ze symposia v Klatovech 27.–29. dubna 2007*. Klatovy: Klatovské katakomby: 23–31.
- Černý, Karel. 2014. Unfortunate Falls, Bladder Stones and Plagues. Religious Medicine of St. Franciscus Xavier. In: Štěpánek, Pavel (ed.): *Svatý František Xaverský a jezuitská kultura v českých zemích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci: 59–65.
- Černý, Karel – Havlík, Jiří M. 2008. *Jezuité a mor*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čornejová, Ivana. 1995. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha: Mladá Fronta.
- Elbel, Martin. 1999. Via Crucis jako poutní cesta par excellence. In: *Staré stezky. Poutní cesty: soubor referátů z 4. pracovního setkání 21. 4. 1999*. Brno: Památkový ústav v Brně: 14–20.

- Fidlerová, Alena A. – Andrlé, Jan a kolektiv (eds.). 2010. *Františku nebeský, vyslanče přesmořský. Podoby úcty k sv. Františku Xaverskému v českých textech 17. a 18. století*. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- Friedrich, Markus. 2008. Circulating and Compiling the Litterae annuae. Towards and History of the Jesuit System of Communicatio. *Archivum Historicum Societatis Iesu* 77, fasc. 153: 3–40.
- Foltýn, Dušan a kolektiv. 2005. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Nakladatelství Libri.
- Gaži, Martin. 2005. K hierarchii mariánské úcty na počátku 18. století. In: Stuchlá, Pavla (ed.): *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu*. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech: 93–101.
- Hájek, Tomáš – Bukačová, Irena. 2001. *Příběh drobných památek*. Lomnice nad Popelkou: Studio JB.
- Holubová, Markéta. 2010. Jezuité a významná mariánská poutní místa v českých zemích. In: Mihola, J. (ed.): *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum: 99–116.
- Holubová, Markéta. 2017a. Lékárna telčské koleje a její správci. *Dějiny věd a techniky* 50: 174–191.
- Holubová, Markéta. 2017b. Zbožné putování na příkladu jezuitských poutních míst. In: Chroust, Václav – Buršíková, Zdeňka – Viták, Karel (eds.): *Duchovní i světské cestování v době baroka*. Klatovy: Klatovské katakomby: 18–41.
- Hrdlička, Josef – Hrdličková, Markéta – Bína, Antonín. 2007. *Telč*. Telč: Dobrý důvod.
- Janoušek, Jaroslav. 1893. Obnova děkanského chrámu sv. Jakuba Většího v Telči. *Časopis Matice moravské* 17: 55–63.
- Julia, Dominique. 2000. Sanctuaires et lieux sacrés à l'époque moderne. In: Vauchez, André (ed.): *Lieux sacrés, lieux de culte, sanctuaires: approches terminologiques, méthodologiques, historiques et monographiques* (Collection de l'École Française de Rome, 273). Rome: École Française de Rome: 241–295.
- Kafka, Luboš. 2009. *Dárek z pouti. Poutní a poutové umění*. Praha: Lika Klub.
- Knechtová, Hana. 2017. „Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur“ Jezuitská náboženská bratrstva v Chebu. *Sborník Muzea Karlovarského kraje* 25: 7–33.
- Kocman, Pavel. 2013. Mikulov za Františka kardinála z Ditrichštejna (1611–1636). In: *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: 105–118.

- Kovář, Daniel. 1998. Římov. *Historie obce a poutního místa*. České Budějovice: Obecní úřad Římov.
- Kramer, Ernst. 1957. *Kreuzweg und Kalvarienberg historische und baugeschichtliche Untersuchung*. Kehl: Hertz.
- Kriss-Rettenbeck, Lenz. 1963. *Bilder und Zeichen religiösen Volksglaubens. Rudolf Kriss zum 60. Geburtstag*. München: Georg D. W. Callwey.
- Malý, Tomáš – Maňas, Vladimír – Orlita, Zdeněk. 2010. *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*. Brno: Statutární město Brno a Archiv města Brna.
- Mikulec, Jiří. 2013. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada.
- Ochsenbein, Peter. 2000. Mitteilungen. Zur Typologie der Breverl. Über ein in St. Gallen 1996 aufgefundenes Exemplar. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 54/103, Heft 1: 55–75.
- Orlita, Zdeněk. 2011. *Náboženská bratrstva v olomoucké diecézi v pobělohorském období (1620–1740)*. Dizertační práce. Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity Opava.
- Ramešová, Michaela – Valecký, Štěpán. 2013. Založení domu třetí probace v Telči. In: Drdácký, Miloš – Loits, André – Rampula, Josef – Ramešová, Michaela – Valecký, Štěpán (eds.): *Proměny telčských domů*. Praha: Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR: 353–360.
- Ramešová, Michaela – Valecký, Štěpán. 2015. Christianae veluti Cere-ri serta deferebant ... barokní slavnost v Telči v roce 1656 v podání jezuitských výročních zpráv. In: *Vidět – Slyšet – Číst – Rozumět: sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta: 179–184.
- Řepa, Tomáš. 2018. *Křížové cesty v Čechách a na Moravě v období baroka*. Dizertační práce. Filozofická fakulta Palackého univerzity Olomouc.
- Svatoš, Martin. 2013. Zde byly jeho Indie. Jezuitské misie v českých zemích a P. Antonín Koniáš. In: Bobková-Valentová, Kateřina – Sládek, Miloš – Svatoš, Martin (eds.): *Krátké věčného spasení upamatování. K životu a době jezuitů Antonína Koniáše*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.: 17–39.
- Štěpánek, Pavel (ed.). 2014. *Svatý František Xaverský a jezuitská kultura v českých zemích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Tomková, Soňa. 1997. Nejstarší dochované diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta na Starém Městě pražském (1560–1610). (Příspěvek k diplomacie jezuitských kolejních písemností). *Bibliotheca Strahoviensis* 3: 137–196.

- Wicki, Giuseppe – Raggi, Angelo Maria. 1964. Francesco Saverio. In: *Bibliotheca Sanctorum*, V. Roma: Instituto Giovanni XXIII. della Pontificia universita Laterense: coll. 1226–1236.
- Zavadil, Pavel (ed.). 2015. *Čeští jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)*. Praha: Argo.
- Zech, Jörg. 2008. Die Litterae Annuae der Jesuiten. Berichterstattung und Geschichtsschreibung in der alten Gesellschaft Jesu. *Archivum Historicum Societatis Iesu* 77, fas. 153: 41–61.
- Zvonařová, Alexandra. 2012. Amulety ve sbírce Muzea Jindřichohradecka. *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska* 24: 162–170.

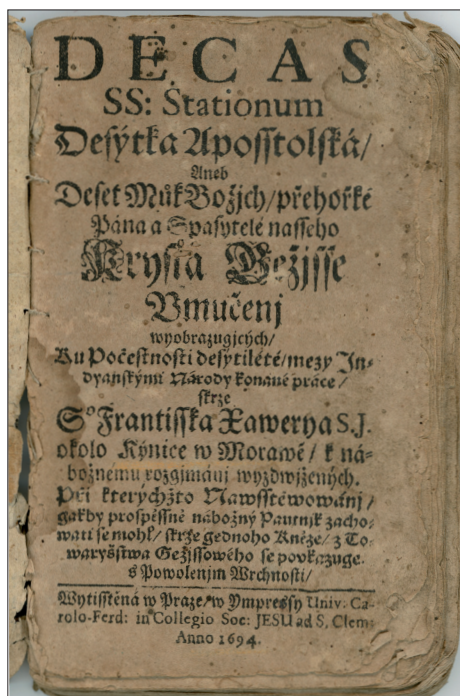
Podmalba na skle s vyobrazením sv. Františka Xaverského s jezuitskou kolejí v Uherském Hradišti, Morava, 18. století. Muzeum Vysočiny Třebíč – Muzeum řemesel Moravské Budějovice, bez sign.

Hrob sv. Františka Xaverského v Knínících u Telče, 18. století.
Foto M. Holubová 2017.

Kaplička – druhé zastavení křížové cesty nedaleko Knínic u Telče.
Foto M. Holubová 2017.

Poutní příručka *Decas SS. Stationum. Desítka Apoštolská*, která vyšla v Praze roku 1694. Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Jihlava, sign. N 102.

Loretánský čepěček s vyobrazením sv. Františka Xaverského, Rakousko, konec 18. století. Muzeum Jindřichohradecka, sign. N 1913.